

Александра Паладин¹ и Драгана Михајловић Бокан²

¹Факултет савремених уметности, Београд, Србија

²Klett – Нови Логос, Београд, Србија

¹aleksandra.paladin@fsu.edu.rs, ~ ²draganamihajlovicbokan@gmail.com

КОЛИКО СЛОБОДЕ ИМА НАСТАВНИК МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ?

Сажетак

Предмет Музичка култура један је од ретких наставних предмета кроз који ученици могу да развијају своју креативност. Поменуто подстиче развијање различитих вештина у области ове уметности (певање, свирање, стварање), али и обликовање знања из области теорије, познавања музичких инструмената и историје музике. Такође, његов циљ јесте и културолошко моделовање ученика, усмерено ка развијању спознајне апаратуре која омогућава да се већ на основном нивоу образовања стекну одређени критеријуми за естетско вредновање музике. У том смислу овај рад бави се проблемом који треба да одговори на питање у којој мери је постојећи *Пројрам наставе и учења* Министарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије подстицајан за реализацију наставе из предмета Музичка култура и у којој мери кроз дефинисане садржаје наставници овог предмета имају слободу да самостално обликују наставу.

Кључне речи: наставник, музичка култура, програм наставе и учења, ученик, креативност

Увод

Образовање у области уметности и културе представља сложени процес који поред стицања нових знања подразумева и развијање различитих вештина. У том контексту и сам методолошки концепт који се примењује код оваквог типа наставе је изузетно сложен и захтева специфични вид наставног процеса који додатно подстиче креативност и развија могућност самоизражавања кроз уметност. Посебност чини настава за предмет Музичка култура, која је за многе ученике једина могућност да се, кроз основну и средњу школу, у теоријском и практичном смислу, образују у домену музичке уметности. Такође, то је предмет у оквиру кога ученици, уз менторство наставника, имају могућност да истраже себе кроз певање, свирање, игру и стваралаштво, као видове креативног изражавања саме музике. У том смислу и тема овог рада, постављена у виду питања, има за циљ да проблематизује могућност развијања креативних потенцијала ученика кроз реализацију предвиђеног *Пројрама наставе и учења* за предмет Музичка култура и истражи могућности креативности самих наставника у моделирању часа.

Закључци у овом раду донети су на основу личног искуства ауторки, које чине и ауторски тим издавачке куће „Нови Логос” из Београда, за

израду уџбеника за предмет Музичка култура.¹ Истраживање практичне примене методологије дефинисане у уџбеницима спроведено је на промоцијама уџбеничких издања у многим градовима на територији Републике Србије, од 2009. до 2019. године.² Резултати су аналитички сублимирани, а добијени су методом интервјуа са наставницима Музичке културе.

Концепт новог Програма наставе и учења за предмет Музичка култура

Полазиште овог рада били су циљеви основног образовања, који, између осталог подразумевају квалитетни образовни процес и обухвата стицање свих облика сазнања: од научних, здравствених, уметничких, еколошких, информатичких, као и оних везаних за живот у нашем савременом друштву. Он се заснива на развијању знања, вештина, ставова и вредности које оспособљавају ученике да успешно развијају сопствену личност и потенцијале у научном, креативном, васпитном смеру, у духу одговорности и поштовања према себи, као и другима (*Програми наставе и учења [наставни планови и програми] и осигуравајући услови из области образовања*, 2019, 62). Поменуто указује да савремени концепт образовања подразумева, поред стицања нових знања и развијање креативних вештина код ученика, које се на најбољи начин могу исказати кроз уметничке предмете, као што је и Музичка култура. Међутим, обимни план и програм наставе за овај предмет наводи и на размишљање да ли је у оквиру прописаног броја часова могуће, и на који начин, реализовати наставу тако да у потпуности обухвати све прописане лекције из различитих области, на начин да кроз додатну креативност наставника буде стимулисана и креативност самих ученика.³

Да би се сагледала проблематика, неопходно је представити *Програм наставе и учења* за Музичку културу, а његова анализа, која је претходила

¹ Др Александра Паладин и мр Драгана Михајловић Бокан ауторке су уџбеничког комплета за предмет *Музичка култура* издавачке куће „Нови Логос“ из Београда (уџбеници од 5–8. разреда, написани према *Плану и програму* из 2009, 2010. и 2011. године, и уџбеници од 5–8. разреда према новом *Плану и програму* из 2016, 2018. и 2019. године). Поред наведеног, др Александра Паладин је ауторка уџбеничког комплета за гимназије друштвено-језичког и природно-математичког смера, док је мр Драгана Михајловић Бокан коауторка уџбеничког комплета за ниже разреде основне школе.

² Према истраживању тржишта које је радила компанија „Klett“ – Београд, по уџбеницима за предмет Музичка култура, издавачке куће „Нови Логос“, за више разреде основне школе, ради преко 60% школа у Србији. Наведено према документацији компаније „Klett“ – Београд. Наведено према: *Истраживање тржишта*, документ, рукопис. Документација издавачке куће „Klett“ – Београд, 2019.

³ Прописани број часова је у петом разреду 72, у шестом и седмом 36, а у осмом 34.

овом раду, одредила је да фокус сагледавања усмеримо према вишим разредима основне школе – петом, шестом, седмом и осмом.

Програм за предмет Музичка култура конципиран је кроз пет области, које, свака за себе, представљају заокружене целине и својим садржајима обликују различита знања из области музичке уметности. То су:

- Човек и музика (уведен према најновијем *Пројраму настави и учења*) (*Пројрами настави и учења [наставни планови и пројрами] и остали правилници из области образовања*, 2018, 157)
- Слушање музике
- Музички инструменти
- Извођење музике (певање, свирање)
- Музичко стваралаштво

„Човек и музика” је област кроз коју се ученици упознају са основним особеностима музичких стилова. Проучавање обухвата првобитну друштвену заједницу и антику (пети разред), средњи век и ренесансу (шести разред), барок и класицизам (седми разред), романтизам, импресионизам, музику 20. века, као и савремену музику других жанрова (осми разред). Циљ проучавања музике кроз различите епохе јесте боље разумевање улоге музике у друштву, упознавање музичких изражајних средстава, инструмената, жанрова и облика, праћење историјских контекста њиховог настанка, као и њеног развоја. Ова област, својим садржајима, у потпуности корелира са другим предметима (нпр. историја, ликовна култура, географија, итд.).

Кроз област „Слушање музике” ученици се упућују на аудитивну перцепцију музике, која им омогућава да слушно препознају основне музичке појмове (нпр. особине тона, темпо, динамика, тонске боје и сл.), музичке стилове и жанрове (нпр. филмска музика, џез музика, поп и рок, етно песма и сл.). То је активан психолошки процес, који има за циљ да подстакне различите емоционалне доживљаје и специфичну мисаону активност, која треба да усмери ученичку пажњу на сам ток музике (препознавање инструмената, извођачког састава, динамике, специфичног ритма, итд.). Развијање ових опажаја омогућава да сваки ученик може самостално да перципира музику и да на основу тог искуства створи сопствене системе естетског вредновања саме уметности.

„Извођење музике” је област која ученицима омогућава да развију вештине певања и свирања на музичким инструментима. Овај процес се одвија кроз интерпретацију жанровски различитих песама (дечјих, традиционалних, соло песама, арија итд.), кроз које они, у пракси, примењују и стечена знања из области музичког описмењавања (читање нота, трајање нота, агоника, динамика итд.). Уз развијање музичких вештина, ученици добијају и друга сазнања, која су функционална у домену интерпретације саме музике, али могу припадати и другим научним областима, односно, проучавају се и у оквиру наставе других предмета. Кроз такве садржаје они се упознају са

правилним држањем тела и извођењем музике уз плесне покрете (корелација са предметом физичка култура), добијају знања у домену бонтона (како се понашати на концерту – грађанско васпитање), повезују правилну дикцију у говору са правилном дикцијом приликом певања (матерњи језик, страни језици) и друго.

За разлику од извођења музике, које је такође подстицајно за развијање личне креативности, „Музичко стваралаштво” је област кроз коју се ученици мотивишу на самостално стварање или импровизовање. Овај процес одвија се кроз мотивацију за осмишљавање једноставнијих ритмичких и мелодијских пратњи и једноставнијих мелодија без пратње уз задати литерарни текст. Он иницира и стварање/импровизовање покрета уз музику коју ученици изводе или слушају, али се може реализовати и кроз обликовање различитих музичких радионица које могу бити засноване на осмишљавању музичких питања и одговора кроз певање, свирање и покрет, на прављењу дејјих ритмичких удараљки, на подстицању креативности цртања уз музику или илустровања краћих музичких садржаја и слично.

Кроз област „Музички инструменти” ученици се упознају са музичким инструментима, од њиховог постанка до данас. Проучавање почиње од најстаријих (људско тело, ловачки лук, разне врсте свирала и првобитних удараљки – пети разред), преко народних и инструмената са диркама – шести разред), жичаних и српских народних (седми разред), до дувачких инструмената (осми разред). Ученици добијају знања о историјату инструмената, начинима добијања тона, њиховој примени у различитим ансамблима, оркестрима, упознају их кроз солистичке наступе, али добијају информације и о градитељству инструмената. Ова област надовезује се на проучавање музичке историје, при чему градиво у потпуности функционално међусобно корелира.

На основу поменутог може се закључити да је предвиђено градиво за предмет Музичка култура за више разреде основне школе изузетно обимно, а тиме и комплексно за практичну реализацију у настави, за коју је планиран изузетно мали фонд часова на годишњем нивоу. Новим *Пројрамом на-сйаве и учења* настава је усмерена ка остваривању тзв. „Исхода”. Овакав поступак подразумева да настава музичке културе треба да буде заснована на искуственом учењу, у оквиру којег „ученици треба да развију лични однос према музици, са циљем да путем искуства, временом, овладају и теоријским сазнањима”. (*Пројрами на-сйаве и учења [на-сйавни йланови и йројрами] и о-сйали йравилници из обласйи образовања*, 2018, 157). Искуствено учење у оквиру овог предмета обухвата:

- активно слушање музике
- певање и свирање
- самостално музичко изражавање у домену звука, историјских података у вези са музиком, истраживања на подручју поређења музичких примера у контексту обраде кључних појмова, истраживање

у домену улоге музике на пољу здравља, понашања/бонтона, као и културно/естетског момента

- музичко стваралаштво у оквиру којег ученик користи теоријска знања као средства за партиципацију у музици

Поменуто подразумева коришћење методолошког приступа који се у својој основи темељи на звучном искуству, по принципу *од звука ка нотној слици и тумачењу*.⁴ У оквиру њега најважнији покретач наставе требало би да буде принцип мотивације и инклузивности у подстицању максималног учешћа свих ученика у музичком доживљају, као и развијању потенцијала за музичко изражавање. Да би се у том смислу постигли очекивани исходи образовног-васпитног процеса, улога наставника постаје веома битна, посебно у креирању садржаја часа, који морају бити веома разноврсни. Они подразумевају да наставник бира музичке садржаје и негује позитиван, подстицајан однос према раду, који омогућава да и ученици сами доносе одређене закључке и охрабрује их у томе. Наставник постаје својеврсни модератор који демонстрира музичке примере користећи глас, покрет, музичке инструменте. У складу са савременим тенденцијама примене информационо-комуникационих технологија у настави, улога предавача усмерена је у правцу да их и сам употребљава и да подстиче ученике да самостално користе мултимедијалне садржаје. Његова улога је значајна и у подстицању ученика ка практичној примени стечених знања, те да оцењивањем прати и процењује њихова постигнућа.

Мотивисање личне креативности наставника

Све наведено доводи до закључка да је и лична креативност наставника кључна у одабиру садржаја часа. У том смислу може се закључити да сваки наставник има слободу да садржаје креира по принципу различитих критеријума, а на основу програма наставе и учења, узраста, афинитета и сензибилитета ученика, њихове музикалности и брзине усвајања програма музичке културе. У прилог томе говори чињеница да, иако *Програм наставе и учења* предлаже „Списак композиција за слушање” и „Списак композиција које ученици обрађују по слуху или по нотном тексту” (*Програми наставе и учења [наставни планови и програми] и остали правилници из области образовања*, 2018, 158, 159). Он истовремено омогућава да се, поред наведених композиција за слушање и извођење, могу користити и композиције које нису наведене. То значи да наставник има могућност да одступи максимално до 30% од предложеног списка и да по слободном избору одабере

⁴ *Програм наставе и учења предлаже модел од „звучка ка теорији” (Програми наставе и учења [наставни планови и програми] и остали правилници из области образовања, 2018, 157).*

композиције за слушање и извођење, водећи рачуна о њиховој примерености наставним садржајима, узрасту ученика, њиховим могућностима и интересовањима, естетским захтевима, исходима и локалитету на коме се налази школа. Наведено значи да однос између понуђених композиција и примера из друге литературе треба да буде најмање 70% у корист понуђених, а да је модератор тог избора сам наставник музичке културе.

Додатну могућност за креативност даје и корелација различитих садржаја између предмета, која може бити кључно полазиште и за осмишљавање методских јединица/часова, али има и потенцијал да буде веома подстицајна и за истраживања ученика на пољу пројектних задатака. Томе посебно доприносе дигитални садржаји, који су неизоставни део савременог педагошког процеса, који додатно мотивишу заинтересованост ученика за сваки предмет. Улога информационо-комуникационих технологија у настави зависи и од дигиталне писмености наставника и њихове способности да самостално истраже могуће дигиталне наставне садржаје и тиме обогате сопствене часове музичке културе. Данас постоје бројне могућности избора мултимедијалних садржаја: од важећих дигиталних уџбеника за предмет Музичка култура, пратећих компакт дискова са примерима за слушање музике уз штампана издања, караока, музичких књига и енциклопедија, музичких инструмената, тзв. „паметних табли”, преко интернета, програма дигиталних учионица, видео материјала, галерија фотографија, квиз питалица, бројних музичких дигиталних игара до медија, који различитим садржајима могу бити значајно дидактичко средство.

На основу поменутог може се поставити питање који је прави пут у креирању методских јединица? Пракса је показала да не постоји исправан и неисправан пут. Према свему претходно реченом, креативан и мотивисан наставник има бројне могућности за креирање сопствених годишњих, месечних планова и наставних јединица. Оквири које према постојећим *Плановима* поставља Министарство просвете, ма колико се могу чинити веома чврсти, заправо омогућавају велику креативност и маштовитост, од које зависи и успешност у мотивацији ученика ка што већој заинтересованости за предмет музичка култура. Иако нови планови уводе (посебно у петом и шестом разреду) све мање колективних садржаја који негују извођаштво и стварање музике, а све више теоријског и историјског проучавања, наставници музичке културе имају и посебну одговорност, јер осим знања својим ученицима треба да пренесу и различите вештине. Фокус часа на активном музицирању пре свега може имати значајан утицај на развој психомоторике ученика. Песма, игра и свирање развијају тачност у извођењу, стрпљење за учењем новог, осећај колективизма (припадности, с једне стране, и стрпљење, нарочито према онима који нису музички надарени, с друге стране), љубав према уметности, али и према природи, завичају, поштовање према људима, животињама (кроз различите садржаје песама). Певањем се развијају органи за дисање и говорни органи. Свирање било ког инструмента

развија интонацију, моторику, слушање и усклађивање, али и додатно подстиче осећај одговорности према колективу, што је посебно значајно и за подстицање другарства.

У том смислу концепт *од звука ка нојној слици и шумачењу* није подстицајан само за наставнике, као путоказ који води до учioniце у којој се музика активно конзумира кроз интерпретацију. Он је креативан и за саме ученике, за које је активни час, реализован у смислу уметничке радионице, подстицајан и за самостално истраживање кроз музичко изражавање. У тој интеракцији креативности која се успоставља на нивоу наставник – ученик успоставља се модел наставе који мотивише обе стране, при чему је крајњи резултат успешност часа и мотивисаност одељења за нова сазнања кроз праксу.

Закључак

Који је проценат извођачких и теоријских садржаја у настави музичке културе и којим путем ће се одвијати ток часа, не прописује *Програм наставе и учења*. Концептуално, то је индивидуалан избор наставника, који се моделира у зависности од његових педагошких, али и личних креативних афинитета. Баланс између ове две групе садржаја, уз праћење повратних информација које се добијају од ученика, представља праву смерницу у моделирању часа, што индикативно показује да ће и сами часови у различитим одељењима бити конципирани на посебан и сасвим другачији начин. Међутим, у којој мери ће наставник бити мотивисан у самом развијању сопствене креативности зависи и од личне мотивисаности за рад, али и од афинитета да се самостално сусретне са већим професионалним изазовима, који подразумевају додатну ангажованост у припреми самог часа, односно материјала који ће на креативан начин обогатити наставни процес.

Додатни подстрек за креативног наставника је стимулативна радна околина (услови рада, кабинет за предмет, подршка колектива), награде за успех на школском, окружном и градском нивоу, али и финансијска подршка саме школе као образовне институције за набавку додатних едукативних и дигиталних садржаја. У таквом окружењу, негујући културне навике и изграђујући естетске нормативе ученика, наставник, кроз предмет Музичка култура, постаје кључни чинилац у процесу стварања и изградње једног младог културног човека. Из тог разлога он треба да буде савремен, опрезан, флексибилан, дигитално описмењен и маштовит, једном речју креативан, а очекивани резултати његовог рада треба да буду реализовани кроз синтезу теоријске платформе, историјског контекста и практичне наставе која мотивише уметничке вештине изражене кроз праксу колективног музицирања. Користећи такав концепт наставник моделира и креативни час, који је подстицајан за ученике, јер ангажује њихове менталне, психо-моторичке

и изражајне капацитете и усмерава их да буду функционални домену само-сталног музичког изражавања кроз певање, свирање или покрет. На тај начин се у потпуности постиже ефекат паралелног одвијања различитих музичких активности које су драгоцене за развој уметничких потенцијала ученика, односно важне за стицање вештина у домену уметничког образовања.

У том смислу може се закључити да наставник музичке културе, у оквиру предвиђеног *Програма наставе и учења* има сву слободу да моделира свој час, и да, користећи савремени методички процес и савремену дидактичку апаратуру, буде мотиватор за многе музичке пројекте, чији иницијатори и реализатори бити чак сами ученици.

Литература

Израживање џржишја, документ, рукопис. Документација издавачке куће „Klett” – Београд, 2019.

Програми наставе и учења (наставни планови и програми) и остали правилници из области образовања (2018). Наставни план и програм за пети разред основног образовања и васпитања (2018) [Званични подаци] Доступно на веб сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?uuid=39629e1d-f299-4641-896c-22822d565c3a> – Приступљено: 25.02.2020.

Програми наставе и учења (наставни планови и програми) и остали правилници из области образовања (2019). Наставни план и програм за осми разред основног образовања и васпитања (2019) [Званични подаци] Доступно на веб сајту Завода за унапређивање образовања и васпитања <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/viewdoc?regactid=428910&doctype=reg&findpdfurl=true> – Приступљено: 23. 02. 2020.

HOW MUCH FREEDOM DOES A MUSIC TEACHER HAVE?

Music is one of the few subjects through which students develop their creativity. Music acts as an encouragement to the development of different skills, such as singing, playing, and creating, but also to shaping knowledge in the field of music theory, the knowledge of music instruments, and history of music. Another goal of Music as a subject, is cultural modeling of students, aimed at the development of their cognitive apparatus, thus, allowing certain criteria for the aesthetic evaluation of music to be acquired already at the basic level of education. This research discusses how much freedom the teachers have in realizing the curriculum in Music as well as their freedom of developing their own methods of teaching, according to the curriculum set by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Key words: teacher, Music Culture, music curriculum, student, creativity